

NOTICIA BIO--BIBLIOGRAFICA DEL DR. LLUIS CARRERAS I ARAGO

Susanna RIVES SOLÀ

Alfonso ZARZOSO ORELLANA

PRESENTACIO

Lluís Carreras i Aragó ha estat un dels metges catalans que més va fer en quant a la formació de l'escola mèdica catalana de la segona meitat del segle XIX (1). Com veurem, el nostre doctor, des de la seva especialitat mèdica, l'oftalmologia, contribuï a una major difusió social de la seva pràctica entre la població catalana i, alhora, a un creixent científisme basat en l'experimentació de les aportacions oftalmològiques estrangeres.

INTRODUCCIO

Aquest treball constitueix la continuació d'una comunicació, en la qual vam fixar, fonamentalment, la nostra atenció en la vida i l'obra de Francesc de Paula Arró i Triay. En aquell treball Lluís Carreras i Aragó era estudiat a partir de la seva contribució respecte de la revisió ocular dels treballadors de la xarxa ferroviària catalana (2).

Els objectius que ens hem plantejat en aquesta recerca han estat, d'una banda, contribuir a un millor coneixement de l'evolució de la professió mèdica d'aquest oftalmòleg català i, d'una altra, analitzar les seves aportacions pioneres en quant a l'estadística demogràfico-sanitària.

Per aquest motiu, el mètode de treball emprat ha estat la recopilació de dades biogràfiques i el posterior intent d'articular aquestes en una interpretació de l'evolució d'un professional de la medicina i, alhora, d'un burgès i un polític representatiu de la ciutat de Barcelona. D'altre costat, hem intentat una anàlisi social d'un avenç típicament positivista i científista, tal i com s'anà configurant i consolidant l'aspecte liberal, progressista i controlador de la nova medicina burgesa que són les estadístiques sanitàries i demogràfiques.

APORTACIO A LA BIOGRAFIA DEL DR. CARRERAS I ARAGO

Lluís Carreras i Aragó fou originari de Mataró, malgrat néixer i morir a Barcelona (1835-1907). Membre d'una família burgesa, propietari de finques urbanes i accionista del Banco Ibérico. Decidí estudiar Medicina (3), i ho féu a la restaurada Universitat de Barcelona, on els estudis de Medicina i Cirurgia quedaven definitivament units després de segles de difícil convivència (4). A través d'aquest podem observar tots els tràmits, requeriments, taxes i qualificacions

necessaris per poder cursar la carrera de Medicina a la Universitat de Barcelona (5):

1) Barcelona, 20 d'agost de 1845. Partida de baptisme signada pel "Mayordomo de la parroquia de Santa María del Mar en la Ciudad de Barcelona, Juan Perelló": *"Als setze de Febrer de mil vuit cents trenta i cinch he batejat ab llicencia del Curat a Lluís Leopoldo Francisco de Sales, nat abuij, fill de Francesch Carreras y Durán, Colegial Argenter, ij de Francisca de Aragó, conjuntament naturals de Barcelona. P.P. Francisco Rabassa, Estudiant, ij Maria anna Carreras, donzella. Fr. Ignasi Duvilar (sic)".*

2) Barcelona, 19 d'octubre de 1850. Sol·licitud al rector del grau de batxillerat: Lluís Carreras i Aragó, a l'edat de 16 anys, exposa "que ha cursado los cinco años de segunda enseñanza á saber, el primero, segundo y tercero y cuarto en el Colegio del Dr. D. Francisco de Asís Mestres Pro., y el quinto en esta Universidad literaria que son los prevenidos en el reglamento para graduarse de Bachiller en Filosofia". Lloc on estudià 5 anys de llatí, col·legi agregat a la Universitat Literària, i un curs darrer a l'Institut de la Universitat. Carreras i Aragó abonà un dipòsit de 200 rals de billó i 100 rals de billó de drets d'examen per tal de poder fer els dos exercicis per obtenir el grau, aconseguit el 21 de novembre de 1850 "despues de haber este interesado prestado en manos del Señor Decano de la facultad los juramentos acostumbrados, ha sido investido del grado de bachiller en filosofia; todo con arreglo al nuevo Plan de Estudios. El Decano. Pedro Vieta. Secretario Javier Llorens".

3) Barcelona, 4 de juny de 1856. Sol·licitud del grau de Batxiller de Medicina: Carreras, amb 21 anys exposa: "que, habiendo estudiado los cuatro primeros años de Filosofia, durante los cursos de 1845 á 1849, en el Colegio agregado á esta Universidad, del Dr. D. Francisco Asís Mestres, Pro., habiendo estudiado el quinto año y la ampliación de Filosofia durante los cursos de 1849 á 1851 en esta Universidad, habiendo recibido el grado de Bachiller en Filosofia en 21 de Noviembre de 1850 en esta Universidad, habiendo estudiado los cinco primeros años de Medicina en esta misma Universidad durante los cursos de 1850 a 1856". En el certificat d'estudis adjunt que signa el Secretari de la Universitat de Barcelona consta que va fer "un curso de lengua griega simultáneo de la carrera en virtud de lo dispuesto en Real Orden de siete de Noviembre último, Barcelona, 14 de juny de 1858. Carreras va fer un pagament de 50 rals per drets d'examen i un dipòsit en la Secretaria general de 3000 rals de billó en paper de reintegre: els primers pagats per poder fer l'examen de temptativa (superat per fer els següents exercicis, segons els jutges Dr. Ramon Ferrer, Dr. Joaquim Cil i Dr. Wenceslao Picas) i els segons pagats per fer la resta d'exàmens a més de 100 rals de billó per drets d'examen. Aprovà el segon examen i també el tercer consistent en l'operació en un cadàver, segons el reglament vigent i signat pels tres jutges metges esmentats i el degà Francisco de Paula Folch, qui li concedí el títol el 28 de juny de 1858. La investidura la va fer el Rector de la Universitat de Barcelona i la presència dels doctors de la Facultat: Francisco de Paula Folch, Francisco Juanich,

Marcos Bertran, Ramon Ferrer, Juan Mayor, José de Letamendi i Juan B^a Foix. Barcelona 4 de juliol de 1858.

5) Barcelona, 29 de juliol de 1858. Carreras al Rector exposant: "que se sirva dar curso a la exposicion que eleva a los reales pies de su S.M. para que se digne concederle el cursar el doctorado en un año solo...". Barcelona, 31 de juliol de 1858. El Vicerrector Roig i Rey en carta al Ministre de Foment adjunta l'expedient de Lluís Carreras i Aragó "en solicitud de que se le conceda aspirar al grado de Doctor en la Facultad de Medicina en una solo año". Finalment, l'any 1859, es va doctorar a Madrid.

D'altra banda, i per tal de completar l'aportació biogràfica, cal assenyalar la forta relació entre l'orientació política de Lluís Carreras i Aragó i la seva professionalització burgesa. Tot plegat dins d'un període d'afirmació de la medicina liberal, que acabarà consolidant-se durant el darrer terç del segle XIX en la recepció del positivisme mèdic a Catalunya (6). Efectivament, en la trajectòria de Lluís Carreras i Aragó, com a professional de la Medicina, podem observar com la ciència i la filosofia, paral·lelament a una societat receptora d'idees i pràctiques estrangeres i en constant evolució es desenvolupen en contra d'un idealisme especulatiu basat en l'Església i a favor del mètode positiu o experimental, que en definitiva volia consolidar el seu científisme en justificar-se a partir només de l'experiència (7).

En un altre lloc ja ha estat assenyalada la col·laboració teòrica i pràctica de Lluís Carreras i Aragó a revistes estrangeres, espanyoles i catalanes. No obstant, un repàs de les revistes mèdiques en les quals col·labora esdevé força significatiu a l'hora d'establir l'esmentada relació. Des d'un principi, Lluís Carreras i Aragó es dedicà a l'oftalmologia i la major part dels seus escrits versaren sobre aquesta matèria. Fou un dels redactors d' "El Compilador Médico", revista que, fundada el 1865, constituí l'embrió de la implantació del mètode positiu en la medicina catalana del darrer terç del segle XIX i fou l'antecedent de les revistes mèdiques d'incontestable caire científic liberal, com ara "La Independencia Médica", "Gaceta Médica de Catalunya" i "Gaceta Médica Catalana". Col·labora també des del 1874 a "La Independencia Médica", revista fundada el 1869 a partir de l'escisió dels redactors d'"El Compilador Médico". Aquesta fracció era partidària de l'ensenyament lliure. També escrigué a la revista "Archivos de la Cirugía" del 1877. Fou l'encarregat de la secció de Meteorologia i Demografia Mèdica de la revista "Gaceta Médica de Cataluña", la qual contribuï a de la consolidació científica de la medicina a Catalunya, del 1878. També col·labora amb articles sobre oftalmologia a la revista "El Sentido Católico de las Ciencias Médicas" de 1879. Revista catòlica, contra el materialisme i l'evolucionisme, a favor de l'ànima i de la seva immortalitat i contra l'ateisme.

Defensors del positivisme mèdic i en contra de l'intrusisme i de la medicina popular i curanderisme. Actitud molt típica de la burgesia conservadora i liberal de l'època. En bones relacions amb "La Independencia Médica" fins i triplicat d'oposicions denunciat per Joan Giné i Partagàs. Per últim, col·laborà a la revista

"Gaceta Médica Catalana" de 1881, que segons Calbet, vindria a ser la continuació de la "Gaceta Médica de Cataluña", com també de les seves estadístiques demogràfiques, però amb un nivell científic molt més elevat (9).

No obstant, fou a la "Revista de Ciencias Médicas", fundada el 1875, on, com a col·laborador des del 1880 i com a director i propietari entre 1885 i 1890, Lluís Carreras i Aragó treballà i publicà els seus articles més importants. Ens diu Calbet que fou el Lluís Carreras i Aragó qui imprimí a la revista una autèntica interpretació científica i moderna de la medicina. Des del 1887, també col·laboren els seus dos fills Lluís i Ventura Carreras i Solà. Però en morir el seu fill Lluís el 1888, el Dr. Carreras i Aragó fou incapaç de superar el xoc moral de l'esmentat òbit i abandonà la pràctica de l'especialitat. Però no la seva vida i carrera política, ja que, com a membre del partit liberal, tornà a ser regidor de la ciutat de Barcelona l'any 1893, com de fet ja ho havia estat l'any 1881 (10).

ANALISI SOCIAL DE L'ESTADISTICA MEDICA DEL DR. CARRERAS I ARAGO

Es un fet conegut que Barcelona fou la primera ciutat de l'Estat en treure profit de l'establiment del Registre Civil, des del punt de vista sanitari. També que fou a instàncies de Lluís Carreras i Aragó i de Ramon Coll i Pujol (1845-1915) que s'implantà l'estadística mèdica provincial a Barcelona i que figuraven dades de defuncions de Barcelona a la publicació de l'oficina Imperial de Sanitat de Berlín des del 1er de juliol de 1877. Segons ens diu Esteban Rodríguez, foren aquest metges qui recomanaven al governador civil de Barcelona, Cástor Ibáñez de Aldecoa, un "estadística sanitaria por defunciones en todos los pueblos de la provincia". Cosa que es traduí en l'anàlisi de les dades del primer any (1 de juliol de 1877 a 30 de juny de 1878) en la publicació presentada a l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia titulada "Apuntes para la formación de la Demografía Médica de la provincia de Barcelona y en especial de la capital". Pràctica estesa a tota Espanya l'any 1879 quan Aldecoa ocupà el càrrec de Director General de Sanitat. S'iniciava així la tasca estadística demogràfico-sanitària que seria seguida després per Josep Nin i Pullés fins el 1892 i per Lluís Comenge des de llavors a la "Gaceta Sanitaria" (11).

No obstant, Lluís Carreras i Aragó portat pel seu zel professional, i des de la seva especialitat oftalmològica, realitzà durant els anys 1875 i 1876 les ressenyes estadístiques de la clínica oftalmològica amb l'objectiu desitjat de deixar "fotografiada la nosologia oftálmica de mi patria" (12).

El treball mèdic de Carreras i Aragó queda emmarcat en el desenvolupament científic de la medicina catalana de les acaballes del segle XIX per quant adoptà pràctiques i tècniques europees que significaven la consolidació d'un mètode científic i experimental a l'àmbit de la medicina. Efectivament, sabem que fou el primer a Catalunya en utilitzar la cocaïna en l'anestèsia de l'ull i va introduir modificacions del sistema d'exploració de l'agudesa visual, com ara l'optòmetre

astiquiòmetre. En aquestes ressenyes trobem reflectida també l'aplicació d'aquests elements pràctics. Així, ens descriu una xeringa construïda a propòsit per a corregir la hipersecreció de les glàndules lacrimals tot injectant líquids astringents. Ell mateix descriu la xeringa, els avantatges d'aquesta respecte de la d'Anel, la recomanació als seus col·legues davant els bons resultats que aquesta presenta i els llocs on es podien aconseguir tant a Barcelona com a París (13). Tanmateix, ens descriu intervencions quirúrgiques que va realitzar seguint aquesta línia científica, com ara enucleacions, intervencions amb caràcter pal·latiu, estrabismes per tenotomia, (aconseguint, segons ell, no només millorar l'estètica sinó també augmentar l'agudesia visual amb l'ajut de lents correctores i exercicis), intervencions en les vies lacrimals aplicant el mètode Bowman (Comentant els avantatges d'un mètode conservador, el cateterisme, davant d'un de destructor, la cauterització del sac lacrimal, que era el proposat pels oftalmòlegs espanyols en el darrer Congrés Oftalmològic fet poc abans a Andalusia).

Quant a les seves estadístiques, podem observar que tenen en compte la procedència geogràfica dels seus pacients: Catalunya, Espanya i estranger. Dins dels de Catalunya els classifica en procedents de zones costaneres (Barcelona i d'altres), intermitges i muntanyenques. Carreras i Aragó posa de relleu que a les zones costaneres hi ha un augment de malalts d'altres poblacions de fora de Barcelona el 1875 respecte dels anys anteriors (no sabem a quines dades es refereix ni les hem trobades en aquesta revista). Atribueix això a la tercera guerra carlina (1872-1875) que impedia la possibilitat del seu desplaçament segur a Barcelona. Aquesta classificació de les diferents contrades del Principat, com també les especificacions d'edat i de professió, resulta una característica diferenciadora i significativa de les estadístiques de Carreras i Aragó, respecte del model estadístic de Cohn, qui només anotava les dades referents a malalts i tipus de malalties.

Abans de fer una crítica a les estadístiques utilitzades per Carreras i Aragó, ell mateix fa una crítica respecte de la confecció de les estadístiques anteriors, en les quals o bé es classifiquen tantes malalties com individus estudiats (fet que no satisfia a Carreras per "su escasez e imposibilidad de consignar en un solo diagnóstico las distintas enfermedades que puede sufrir cada ojo o los dos ojos a la vez"), o bé s'anotaven cadascun dels símptomes que patia cada ull (ja que així "se da importancia a síntomas o a estados consecutivos mejor que a enfermedades"). Per això va decidir fer agrupaments segons les diferents malalties independentment de si les patia un mateix malalt, tot i que només va fer constar aquells símptomes més importants.

La ciutat de Barcelona comptava amb 237.000 habitants en el moment de la confecció de les dues estadístiques realitzades per Lluís Carreras i Aragó. L'any 1875 foren visitats 2.443 malalts de nova entrada més 500 existents de l'any anterior, però no comptabilitzats en l'estadística del segon any. Les informacions que proporcionen les seves estadístiques corresponen a procedència, professió, edat, sexe i tipus d'afeccions del malalt. Les dades que ens ofereixen les seves estadístiques no són suficientment representatives de la població catalana, ni tant sols de la ciutat de Barcelona. A més tampoc sabem si es tractava d'un servei de

l'Ajuntament o d'un servei privat, ni en aquest darrer cas quines podien ser les condicions contractades en el servei, ni quantes eren les clíniques que oferien serveis públics o privats en aquesta especialitat arreu de Catalunya. No obstant, creiem que les seves dades orienten sobre l'estructura social del moment socio-econòmic de la Catalunya del darrer quart del segle XIX. Els comentaris que el mateix doctor va fer de les seves estadístiques estalvien qualsevol tipus d'interpretació per part nostra, ja queda perfectament definit l'entorn socio-econòmic del qual estem parlant.

Així, quant a la procedència dels malalts, Carreras observà que la major part dels malalts visitats procedien de Barcelona (un 50,22% el 1875 i un 44,94% el 1876) i que d'un any a un altre augmentà el nombre de malalts de fora de Barcelona a causa de la fi de la tercera guerra carlina.

Quant a la professió dels individus visitats els agrupà en les següents categories: industrial, comercial, marítima, agrícola, domèstica, propietària, liberal, militar i sense professió (per ignorar-la o per edat). Destacà que el nombre més elevat de visites el constituïren els nens (23,06% el 1875 i 20,30% el 1876). No es sorprenia Carreras d'aquesta alta incidència dels obrers industrials "si se atienden los mil peligros para la vista á que se hallan expuestos los pobres obreros tanto por las causas que actuan directamente irritando el ojo, como por las malas condiciones higiénicas de muchos talleres, cuadras, obradores, etc.". Carreras destaca la contraposició entre les afeccions de les professions liberals (defectes en la refracció i acomodació) i les dels treballadors agrícoles (irritacions de la conjuntiva, pterigions, cataractes, etc.). Destaca també l'elevat nombre de comerciants visitats, ja que "aun contando con medios suficientes para vivir, siguen el comercio en sus diversas formas", i l'alta proporció de propietaris, perquè "el repartimiento de la propiedad, que en nuestra provincia no está concentrada, como en otros puntos, en un corto número de individuos, (...)". Finalment apuntà que el baix nombre de militars assistits es devia a que ja comptaven amb sales especials a l'Hospital Militar i a que la fi de la guerra civil significà una disminució de la guarnició del Principat i dels perills a què estaven estaven exposats.

Respecte a l'edat, apuntà una major incidència d'afeccions oculars en els grups d'edat entre 0 i 5 anys i entre 10 i 50 anys. Pel que fa al sexe va destacar un predomini en les dones afectades entre 0 i 20 anys, per passar després al predomini dels homes "sin duda por la mayor fatiga y agitación a que se halla expuesto el sexo masculino". Tal vegada, anotació que no tingué en compte el volum de dones treballadores en el sector tèxtil.

Per últim, quant als tipus d'afeccions trobades les més freqüents foren les de la conjuntiva (468 per mil) i de l'acomodació (150 per mil), dades que gairebé no varien d'un any per a un altre.

NOTES

- (1).- Calbet i Camarasa, Josep Maria. "Prensa Médica en Cataluña hasta 1900". Tesi Doctoral inèdita. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1967, p. 24
- (2).- Zarzoso Orellana, Alfonso i Rives i Solà, Susana. "Obra social de dos metges catalans (s. XIX): el Dr. Arró i Triay i el Dr. Carreras i Aragó". "GIMBERNAT", Vol XVIII, 1992 (**), pp. 171-177
- (3).- Toran, R. i Cañellas, C. Entrada de Lluís Carreras i Aragó. Diccionari d'Història de Catalunya. Barcelona: Edicions 62, 1992, pp.197-198
- (4).- Riera, S. Entrada d'Universitat de Barcelona. Diccionari d'Història de Catalunya. Barcelona: Edicions 62, 1992, pp. 1081-1082 Rodríguez Ocaña, E., Rosado Camacho, E. i Moreno Rodríguez, R.M. "La polémica en torno a la ley de libertad de enseñanza en España vista a través del periodismo médico (1861-1874), a *Dynamis*, vol. 5-6, 1985-86, pp. 245-257.
- (5).- Expedient universitari de Lluís Carreras i Aragó. Registre d'expedients de la Universitat de Barcelona, lligall 14 M. N° 160.
- (6).- Calbet, J.M. i Corbella, J. "Les preocupacions socials dels metges en el segle XIX" a *Actes del Xè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. Perpinya 1976, vol II, pp. 34-75.
- (7).- Bilbeny, N. "Filosofia contemporània a Catalunya". Barcelona: El punt/Edhasa, 1985, pp. 63-81.
- (8).- Calbet, J.M. i Corbella, J. "Diccionari biogràfic de metges catalans". Barcelona: Salvador Vives Casajuana. -Seminari Pere Mata (1981-1983), Vol I, pp.119-120.
- (9).- Calbet i Camarasa, J.M. "Prensa médica..." op. cit., per a "La Independencia Médica" vegeu pp. 374-376, per a "Archivos de la Cirugía" vegeu pp. 453 i 454, per a "Gaceta Médica de Cataluña" vegeu pp. 467 i 468, per a "El Sentido Católico de las Ciencias Médicas" pp. 471-482 i per a "Gaceta Médica Catalana" vegeu pp. 491-497.
- (10).- Vegeu això a Toran, R. i Cañellas, C., art. cit. i Calbet i Camarasa, J.M. i Corbella, J., Diccionari ..., op. cit.
- (11) Rodríguez Ocaña, E. "La labor estadística de Luis Comenge (1854-1916)" a *Dymanis*, vol. 5-6, 1985-1986, pp. 279-307.
- (12) Prova d'aquest zel professional del Dr. Lluís Carreras i Aragó seria la seva preocupació per la salut oftalmològica dels treballadors del ferrocarril, fet que ja vam consignar i analitzar en un altre lloc: vegeu nota número 2.
- (13) Carreras i Aragó, L. Clínica Oftalmológica. "Reseña Estadística de 1875 y 1876, con una serie de observaciones clínicas notables seguidas sobre una memoria sobre el criterio médico-quirúrgico para la aplicación de la iridectomía en el glaucoma". Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1878, pp.42 i 43.